

regions will assist the economy growing and decision of problems of concrete region.

Keywords: competitiveness at the market of labour, voucher for studies, differentiation of list of professions for educating.

УДК 343. 985

О.О. Кузнецов

к.ю.н., доцент,

О.С. Арсентьева

к.ю.н., доцент,

*Східноукраїнський національний університет
імені Володимира Даля*

КОРУПЦІЯ: БОРОТЬБА З СОЦІАЛЬНОЮ ПАНДЕМІЄЮ

Корупція – явище не нове, але вивченням та аналізом її причин і наслідків почали займатися тільки останніми роками.

Девід Нуссбаум,
генеральний директор Transparency International

У статті розглядаються питання, пов'язані зі станом корупції в Україні. Пропонуються комплексні заходи організаційно-правового, інформаційного та іншого характеру, які допоможуть позитивно вплинути на мінімізацію корупції в Україні.

Ключові слова: корупція; бюрократична й адміністративна корупція, сімейність і заступництво; приватизація держави

Сьогодні, як і 20 років тому, ми живемо в умовах жадливого правового нігілізму, що не має аналогів у європейській історії. Можна виправдовуватись тим, що байдуже ставлення до закону – стара слов'янська «традиція», яка одержала сумну популярність ще в епоху Російської Імперії. Але подібний аргумент – слабка втіха, особливо для країни, яка так завзято намагається відхреститися від усього «московського» і так пристрасно прагне «євроінтеграції». Так, у нас існує Конституція. Так, діє вищий законодавчий орган – Верховна Рада, яка приймає закони.

Але для простого українця не секрет те, що чиновник може їздити на автомобілі ціною понад 30 тис. дол., може мати будинок або квартиру ціною до 500 тис. дол. і вище, регулярно відпочивати на кращих європейських курортах, при цьому отримуючи місячну зарплату всього лише у 5-6 тис. гривень. Цей фактор породжує не тільки чорну заздрість, а й крайню недовіру до влади, стимулює повсюдне хабарництво.

Тому, що ми зараз називаємо хабарами, в юридичній мові XVII століття існувало кілька назв. При цьому – якщо «почесті» (попередні подарунки

посадовій особі, яка «вирішувала питання» в установленому порядку) і «поминки» (подарунок «за підсумками» рішення) вважалися цілком законними, то за «обіцянки», тобто за рішення в «обхід закону» за плату (інша назва – «лихварство»), застосовувалися тілесні покарання (у 1654 році був битий батоном навіть князь Олексій Кропоткін). З 1715 року посадовцям стали платити гроші, сподіваючись, що вони перестануть «брати», а одержання хабара розглядалося як злочин. Але ментальність людей (і тих, хто бере, і тих, хто дає) не змінюється за наказом [1, с. 43] (на це навряд чи доречно сподіватися і сьогодні) – все триває, як і раніше.

Історія пропонує нам тисячі прикладів, коли влада і закон вступали у ті чи інші суперечності, що спонукало безліч видатних умів до роздумів про співвідношення цих двох наріжних каменів державного управління, одночасно стимулюючи недовіру до тих, хто посилається на закон або говорить від імені влади, володіючи нею, втім, як і до тих, хто критикує владу, прагнучи її ж одержати. Ключовим у цій багатотисячолітній риторичі є один і той же принцип: «всевладдя закону». Влада у цих філософських пошуках виявляється завжди «в тіні» закону, вона нібито лише підкоряється йому, а типове невдоволення тим чи іншим станом речей зазвичай виражається фразою наділених владою: «Нам потрібні інші закони ...» – або наріканнями громадян: «От якщо б були інші закони ...». При цьому якимось витісняється, що саме влада має право змінювати закони, але у доступних нам періодах історії знайдеться не так уже й багато владних фігур, котрі реально користувалися цим правом. Більшість обмежувалися «коригуванням», а то і зовсім – виключно «фасадними» змінами. Повсякденність в абсолютній більшості випадків виявлялася сильнішою за будь-які реформаторські прагнення справедливості і жагу істини.

У цій статті дається визначення поняття корупції, аналізуються рівень корупції та її вплив на суспільно-політичний, соціальний та економічний розвиток України. Пропонуються теоретичні та практичні рекомендації, спрямовані на підвищення ефективності заходів боротьби з цією хворобою суспільства.

7 квітня 2011 Верховною Радою прийнято Закон № 3206-VI «Про засади запобігання і протидії корупції», запропонований Президентом України, що набрав чинності з 1 липня 2011 р., в якому статтею 12 «Фінансовий контроль», передбачено обов'язок державних службовців декларувати не тільки свої доходи, але і близьких осіб. Але, як колись сказав професор Преображенський слідчому і членам будинкоуправління на чолі зі Швондером, які шукали зниклого начальника підвідділу очищення Шарикова, «говорити – ще не означає бути людиною».

Протягом останніх десятиліть корупція є характерною рисою сучасної політики багатьох країнах світу. Окремі аналітики вважають, що корупція стала основною політичною проблемою начала XXI сторіччя. Корупція і влада – вічні антагоністи: корупція як соціальна корозія «роз'їдає» державні структури; державна влада, у свою чергу, прагне знищити корупцію.

Дослідження громадської думки показують, що корупція знаходиться у числі явищ, що викликають найбільше занепокоєння простих громадян і лідерів у всьому світі. Вона є предметом обговорення у всіх національних і міжнародних діалогах (Tanzi, 1998; Pew Research Center, 2002; World Bank, 2003; Transparency International, 2005, 2012). Емпіричні дослідження підвищили обізнаність громадськості у всьому світі про згубний вплив корупції на соціоекономічний розвиток.

Корупція давно вразила організоване суспільство. З часів Стародавнього Китаю до сучасної Європи та Північної Америки уряди та суспільство намагаються боротися з цим лихом. Тисячі років література відображає наявність корупції.

«Це небесний «декрет» або «мандат». Якщо імператор або король, уражений егоїзмом і корупцією, перестає дбати про добробут свого народу, небеса заберуть його мандат і передадуть іншому. Єдиний спосіб дізнатися, чи переданий мандат іншому, це спробувати звалити короля чи імператора. Якщо захоплення влади вдасться, отже, мандат перейшов іншому, а якщо ні - мандат як і раніше залишається у короля. (Династія Чу, 1050-256 рр. до н. е., Китай).

Король захищає торгові шляхи від домагань з боку придворних, державних чиновників, злодіїв і прикордонної варти ... і прикордонна варта має відшкодовувати втрачене ... Як неможливо не скуштувати мед або отруту, що опинилися на кінчику твого язика, так неможливо для тих, хто близький до державної скарбниці, не скуштувати, хоч трохи, від багатства Короля. (Артхашастра («Мистецтво політики»), Каутілья, головний міністр індійського короля, приблизно 300 р. до н. е. – 150 р. н. е.).

У державі, де процвітає корупція, має бути безліч законів (Публій Корнелій Тацит, римський історик, приблизно 56-177 рр. н. е.).

Корупція гірше проституції. Проституція ставить під загрозу моральність однієї людини, корупція ставить під загрозу моральність цілої країни» [2, с. 30-31].

Сьогодні корупція, мабуть, найскладніше перешкода на шляху економічного розвитку України. Зрозуміло, що вона є великою проблемою розвитку, вплив якої на інвестиції, зростання і скорочення бідності більше не можна ігнорувати або виправдовувати. Значна частина зусиль, пов'язаних із реформуванням державного сектора в останнє десятиліття, була спрямована і на скорочення корупції [3].

Термін «корупція», вживаний авторами, означає використання державної посади в особистих цілях. Корупція приймає безліч облич, її масштаб може бути як гігантським, так і незначним.

За підсумками моніторингу реалізації антикорупційної політики органами місцевого самоврядування у ході «круглих столів», проведених у містах Антрацит, Кіровськ, Ровеньки, Стаханов Луганським обласним центром політичних та соціологічних досліджень «Політсоціум», дослідники визначили, яким чином корупція зачіпає різні сфери життя громадян сучасної Луганщини. Як показало це дослідження, у медичних установах

практикуються грошові винагороди – від 200 грн. за знаходження пацієнта на стаціонарному лікуванні до кількох тисяч за проведення операції.

За словами В. Іванова, голови Луганського обласного центру політичних та соціологічних досліджень «Політсоціум», у містах з населенням 70-90 тис. чол. за рік «благодійні» внески батьків до фонду шкіл сягають від 1,4-2 млн. грн., проте звітність про використання зібраних коштів не ведеться, і батьки часто не знають, на що були витрачені зібрані ними гроші. Аналогічна проблема неврахованих «благодійних» внесків спостерігається і в медичних установах. Доповідач підкреслив, що розвитку корупції у цій сфері сприяє недофінансування з бюджету цих галузей, а представники громадськості пояснюють, що якщо не підтримувати матеріально тих же медиків, вони просто розбіжаться і нікому буде лікувати людей.

На думку керівника «Політсоціума», ситуація з корупцією на початковому рівні відображає те, що відбувається у вищих ешелонах держави. На рівні місцевих органів влади спостерігається замовчування проблеми: громадське обговорення практично відсутнє, програми з протидії цьому явищу носять декларативний характер і на обласному рівні, і на рівні місцевих рад; а громадські ради, створені у більшості міст регіону, у тому числі для координації дій з протистояння корупції, по суті, не мають права голосу. Відповідним чином виглядають і звіти місцевої влади про заходи, здійснені у рамках прийнятих програм протидії корупції – у них, на думку В. Іванова, не міститься нічого, крім загальних фраз.

Наукові дослідження причин і наслідків корупції (у державному секторі) ведуться вже не одне десятиліття [4]. Наприклад, перша наукова праця на тему політичної корупції [5]. Для зручності корупція поділяється на три типи: приватизація держави, заступництво і сімейність та адміністративна корупція¹.

Приватизація держави часто асоціюється з масштабною або політичною корупцією. Хоча ці форми корупції значною мірою перекликаються, але вони не еквівалентні. Приватизацією держави називають «дії окремих осіб, груп або фірм у державному або приватному секторі з метою формування вигідних для себе законів, правил, постанов і політики» [6, с. XV]. Надання монопольного права покупцю, що запропонував найвищу ціну, і його подальший захист від конкуренції є типовим прикладом цієї витонченої і, мабуть, найбільш корисливої форми корупції.

Заступництво і його близька родичка сімейність – це фаворитизм, що виявляють можновладці в обмін на політичну підтримку. Прикладами подібних відносин можуть служити персональна підтримка, укладення контракту без проведення конкурсу або призначення (незаслужене) на державну посаду.

Заступництво має політичну мотивацію, а адміністративна корупція може бути пов'язана з величезними сумами (наприклад, «комісійні» від великих, недобросовісно складених контрактів). Великомасштабною називають

¹ Іноді адміністративну корупцію також називають бюрократичною корупцією.

вають корупцію, пов'язану з надзвичайно великими побічними платежами. Політична корупція означає послуги в обмін на фінансову або якусь іншу підтримку з метою зміцнення або збереження політичної влади окремих осіб або груп (наприклад, незаконні внески на користь виборчої кампанії).

Корупція пронизує все українське суспільство, починаючи від районних структур влади і закінчуючи вищими урядовими структурами. Так, місце у партійному списку коштує сьогодні від \$300 тис. до \$1,7 млн., залежно від партії. Виборча кампанія в обласній раді, на думку фахівців Асоціації політичних консультантів, обходиться регіональній парторганізації більш, ніж у \$120 тис., «прохідний номер» у списку - у \$15 тис., а ось мерство тягне вже на \$1 млн. [7].

За підрахунками експертів Асоціації, для подолання 5%-го бар'єру міської партійної організації необхідно витратити близько 80 тис. дол. У розрахунок взяті витрати на рекламу, збір підписів, проведення масових заходів, розповсюдження агітаційних матеріалів, фінансування роботи штабів тощо. Причому, витрачена сума зовсім не гарантує потрапляння партійців до міськради. Що стосується виборів мера в обласних центрах, то на крісло міського голови тільки за висунення своєї кандидатури претендент запропонував одній з партій 250 тис. дол.

Можуть зустрічатися варіанти трьох типів корупції. Наприклад, «законодавча корупція», часто зустрічається у нафтогазовому секторі, лісовому господарстві, податковому і митному відомствах, дорожньому секторі, є різновидом приватизації держави, оскільки пов'язана з маніпулюванням офіційними процесами з метою прийняття законів (і, таким чином, санкціонованих законом правил), що приносять вигоду приватним інтересам за рахунок суспільства. Держава фактично позбавляється тієї частини влади, якою скористався корупціонер у власних корисливих інтересах. Як зазначив Г. Гегель, «та частина державної влади, яку придбав для себе окремих індивідуум, втрачена для влади спільного» [8, с. 783].

Клептократія і кумівство також є різновидами приватизації держави. У цих випадках політичні лідери використовують державні органи з метою особистого збагачення та збагачення своїх друзів «законними» і незаконними способами. Зв'язок бізнесу і влади приносить прибуток як підприємцям, так і представникам бюрократії, які одержують «знаки подяки» від підприємців. Велику роль у розквіті корупції відіграють також родинні, сімейні та дружні зв'язки. Всім відомо, що у політиці, як і в бізнесі, люди воліють триматися ближче до «своїх». Так, саме кумівство зіграло основну роль у формуванні оточення В. Ющенка. Серед людей, які хрестили його дітей, – голова правління банку «Ажіо» С. Аржевітін, голова бюджетного комітету Ради П. Порошенко, українська співачка О. Білозір.

Бюрократична й адміністративна корупція означає «навмисне викривлення практики застосування існуючих законів, правил і норм у корисних цілях окремих осіб, пов'язаних або не пов'язаних з урядом, за допомогою незаконних, непрозорих дій» [6, с. XVII]. Підкуп податкових інспекторів з метою «скорочення» податкових зобов'язань є класичним прикладом адмі-

ністративної корупції. За мінімальними розрахунками, українське суспільство щорічно втрачає близько 20 млрд грн. Це гроші, які не надійшли до бюджету або були розкрадені через корупційні схеми, – зазначив Президент України В.Ф. Янукович, – корупція перетворилася в Україні на спосіб існування бюрократичного апарату й є причиною масштабної тінізації економіки. Вона загрожує безпеці нашої країни, тому непримиренна і цілеспрямована боротьба з цим негативним явищем цілком виправдана і своєчасна [9].

Наприклад, зловживання у галузі будівництва доріг у країні крутяться навколо фінансів з бюджету. Через держструктури (Службу автодоріг України, куди входить «Укравтодор») на рік проходить на будівництво і ремонт доріг приблизно 7-10 млрд грн. бюджетних грошей. Експерти оцінюють корупційні «відкати» тут до 1-1,5 млрд грн. Існує, втім, ще позабюджетне фінансування будівництва доріг, на гроші ЄБРР. Схеми розкрадань там застосовуються такі ж, як і у випадку з бюджетними фінансами (правда, банк має право контролювати хід будівництва та витрати грошей) [10].

Ранні наукові роботи, присвячені корупції, хоча і були всебічними і корисними, слабо висвітлювали питання вимірювань і кількісних оцінок¹. На початку 1990-х рр. з'являються порівняльні дослідження, засновані на сприйнятті оцінок державного управління та корупції, ініційованої транснаціональними фірмами, які прагнуть розширення або інвестицій на ринках, що розвиваються². З 1995 р. почалася щорічна публікація індексу сприйняття корупції Transparency International, який є на сьогодні найбільш відомим і цитованим.

До кінця 1990-х рр. Інститут Світового банку розробив більш повний набір критеріїв, що охоплює більш широкий спектр питань державного управління (контроль над корупцією, верховенство закону, ефективність уряду, якість регулювання, гласність і підзвітність, політична стабільність і відсутність насильства) і допомагає скласти повну картину загального стану державного управління у країні. Вони виведені з «кількох сотен змінних, що характеризують сприйняття державного управління, отриманих з 37 джерел, складених 31 організацією. У результаті об'єднання безлі-

¹ Значні теоретичні і практичні дослідження в сфері корупції проводяться з 1970-х рр. Наприклад, велика частина робіт на тему гонитви за економічною рентою, хоча і присвячена безпосередньо приватизація держави, по суті піднімає концептуальні питання. Крупні міжстранові економетричні дослідження почали з'являтися тільки у середині 1990-х рр. головним чином у результаті того, що стали доступні необхідні дані.

² Агентство International Country Risk Guide (ICRG), дані якого активно використовуються в кількісних дослідженнях, почало складати свої огляди у 1980 р. Агентство Business Environmental Risk Intelligence (BERI) почало складати засновані на опитах індекси, пов'язані з діяльністю урядів, на початку 1980-х рр. Аналітична компанія Economist Intelligence Unit почала надавати схожі дані приблизно в той же час. Свіжіші додаткові джерела див. в матеріалах Political Risk Consulting (<http://www.asiarisk.com>) і World Economic Forum (<http://www.weforum.com>).

чі індивідуальних змінних шість індикаторів, як правило, мають значно менші межі похибки, ніж будь-який індивідуальний вимір» [11, с. I].

За допомогою цих наборів критеріїв дослідникам вдалося значно просунутися у кількісній оцінці макроефекту корупції. Економетричні дослідження на макрорівні змогли встановити сильний причинний зв'язок між корупцією й, у більш широкому сенсі, поганим управлінням, з одного боку, і низьким рівнем інвестицій і зростання, з іншого [12, с. 681-712; 13, с. 201-227; 14, с. 1-11; 15; 16; 17, с. 31-34]. За оцінками Мауро, «підвищення індексу корупції на одне стандартне відхилення означає зростання інвестицій на 2,9% ВВП» [12, с. 695].

Емпіричні дослідження, проведені на початку ХХІ сторіччя показали, що корупція спотворює розподіл ресурсів, перемикаючи бюджетні кошти на такі напрями діяльності, де легше отримати хабарі і незаконні комісії, наприклад, туди, де є поточні витрати, пов'язані з капіталовкладеннями [18, с. 280-299]. У багатьох випадках перерозподіл ресурсів збільшує тягар, що покладається на незаможних [19, с. 458-486; 20, с. 183-209].

Результати економетричних досліджень, проведені у ті роки, підвищили розуміння з боку посадових осіб, спонсорів, ділового співтовариства і громадськості небажаних наслідків корупції та підкреслили необхідність невідкладного викорінення її причин. Вони також стали стимулом, що змусив посадових осіб більш серйозно ставитися до цієї проблеми.

Однак сьогодні завдання полягає у розробці практично ефективних заходів лікування цієї хвороби. Кількісні дослідження вже не можуть служити надійним путівником з огляду на те, що засновані на сприйнятті індикатори надто «прямолінійні», як зазначив Джонстон [21, с. 163].

Мабуть, найбільш серйозним недоліком індексу сприйняття корупції і подібних йому показників є їх «однобокість». Проблема вимагає точності, а також обґрунтованості та надійності. Насправді корупція відрізняється різноманітністю: існує безліч форм і контрастів всередині більшості суспільств. Підрахунок балів не може з точністю відобразити відмінності типів корупції, наявних у конкретній країні.

Звичайно, емпіричні дослідження за останнє десятиліття пройшли великий шлях. Чотири нових методики – огляди інвестиційного клімату, огляди карток відгуків, тристороння діагностика державного управління та огляди витрат коштів держбюджету – виявилися корисними для посадових осіб.

Ці методики за визначенням Джонстона (Johnston, 2001) можна розглядати в якості індикаторів другого покоління – вимірників, котрі взаємопов'язані з корупцією і можуть бути більш об'єктивно оцінені. Огляд інвестиційного клімату та огляд карток відгуків засновані на опитуваннях постраждалих – наприклад, фірм або громадян, які безпосередньо зіткнулися з корупцією – і, таким чином, забезпечують більш детальну інформацію, ніж огляди, засновані на сприйнятті. Огляд витрат коштів держбюджету заснований на даних про витрати.

Огляд інвестиційного клімату – інструмент, нещодавно розроблений Всесвітнім банком, виявляє вузькі місця й обмеження, що заважають розвитку приватного сектора у конкретній країні¹. Результати ґрунтуються на особистому досвіді учасників опитування – зазвичай це комбінація великих, середніх і малих підприємств – і відповідях на низку запитань, що виявляють розмах корупції у конкретних секторах або галузях. Огляди інвестиційного клімату корисні при визначенні галузей або секторів, найбільш схильних до виникнення корупції, принаймні у контексті розвитку приватного сектора. Вони звертають увагу посадових осіб на галузі, де корупція найбільш впливає на інвестиційні рішення та ділову активність.

Різновидом огляду інвестиційного клімату є огляд ділового середовища та ефективності підприємств (Business Environment and Enterprise Performance Survey – BEEPS), розроблений спільно Європейським банком реконструкції та розвитку і Всесвітнім банком. При складанні BEEPS опитуються менеджери і власники більше 20000 фірм з Центральної та Східної Європи, країн колишнього Радянського Союзу та Туреччини. Він розроблений з метою вивчення якості ділового середовища, обумовленого характером взаємодії між фірмами і державою у різних галузях, у тому числі проблемами ведення бізнесу, неофіційними платежами і корупцією, злочинами, регулюванням і бюрократизмом, митним та податковим кліматом, трудовими відносинами, умовами фінансування фірм, а також правом та судовим середовищем.

Так, у 2012 р. у рейтингу сприйняття корупції Україна піднялася з 152-го на 144-е місце з 176-ти країн. У рейтингу корупції у сфері оборони, складеному Transparency International, Україна опинилася в групі D+. Рівень корупційних ризиків у сфері оборони у країн у цій групі становить 18%. Цей результат нижче середнього. До рейтингу Bloomberg 50 кращих країн з ведення бізнесу Україна передбачувано не потрапила взагалі. У рейтингу економічної свободи, що обчислюється фондом Heritage Foundation та експертами Wall Street Journal, Україна посіла 161-е місце – останнє серед 43 країн Європи. Крім того, наша країна опинилася на 87 місці серед 97 країн за рівнем політичного втручання у рейтингу WJP [22]. Причиною всіх цих невтішних результатів одногослоно називається корупція.

Чи можна позбутися корупції? Світовий досвід показує, що досягти цього можна. Так, існують два напрямки боротьби з корупцією: «прямий» і «непрямий». «Прямий» – це адміністративні заходи влади. На Заході найбільш успішно їх провели: король Швеції Гюстав III у XVIII столітті (нині Швеція має один з найнижчих рівнів корупції у світі і вже 2-й рік поспіль займає одну з перших позицій); і Наполеон Бонапарт, який помітно знизив рівень корупції у Франції, що існував після революції.

¹ Опис огляду інвестиційного клімату та оглядів (та їх результатів), див. в розділі Survey Methodology сайту Doing Business (<http://www.doingbusiness.org/>).

Першим кроком впровадження антикорупційних дій для боротьби з корупцією має стати визнання проблеми високого рівня цього явища в Україні як загальноукраїнського феномена, а вже потім розроблення комплексу заходів для покращення існуючої ситуації.

Якщо мислити логічно, починати слід було б з самої процедури законотворчості і подальшого перегляду всіх законодавчих актів, що вимагатиме, швидше за все, від 10 до 20 років наполегливої і кропіткої роботи незацікавлених (а де таких взяти?) чиновників.

Стратегія подолання корупційного кризи в Україні має охоплювати широкі кола представників внутрішньої політики та бізнесу.

Заходи, що проводяться владою, мають включати наступне. По-перше, завершення політреформи і забезпечення справжньої незалежності гілок влади. По-друге, проведення адміністративної реформи, основними елементами якої має стати зменшення установ, необхідних для прийняття рішень і видачі документів, а також прозорість владних структур і свобода інформації. Прозорість у цьому випадку означатиме можливість для будь-якого громадянина України ознайомитися з будь-яким документом чи постановою владних структур. По-третє, необхідно ліквідувати владу олігархії в країні, зруйнувавши для цього єднання бізнесу і політики.

Наступним кроком має стати надання розголосу спланованим заходам, з обов'язковим поданням інформації до українських та світових ЗМІ. Цей крок буде позитивно сприйнятий як світовою спільнотою, так і українським населенням.

Поряд з «прямими» заходами керівництво України має підтримати і «непрямі» – свободу друку, слова та інформації; громадські організації. «Добрі новини з України з'являться не від «політтехнологів» президентської адміністрації, а коли незалежні ЗМІ і журналісти почнуть виконувати свої обов'язки без принижень, залякування і страху», – вважає, наприклад, американський сенатор Бен Кембел з Колорадо.

Україна сьогодні знаходиться у перехідному періоді. Менталітет жителя країни сьогодні вже не схожий на менталітет радянської людини, але він не подібний і менталітету західного європейця.

Існує ризик, що Україна може залишитися на цьому рівні розвитку та ментальності надовго, оскільки наявна яскраво виражена різниця між декларованими намірами влади побудувати демократичне суспільство на підставі ринкових відносин та реаліями життя в країні. І, звичайно ж, самим громадянам слід відвикати від згубної звички давати хабарі всім, починаючи від ЖЕКівського сантехніка або паспортистки і закінчуючи вищими структурами влади. До цього слід ще звикнути, і займе це, мабуть, не один рік.

Література:

1. Решетников, Михаил. Психология коррупции: утопия и антиутопия / Михаил Решетников. - СПб.: Восточно-Европейский Университет Психоанализа, 2008. - 128 с.

2. Многоликая коррупция: Выявление уязвимых мест на уровне секторов экономики и государственного управления / Под ред. Э. Кампоса и С. Прадхана; Пер. с англ. - М.: Альпина Паблшерз, 2010. - 551 с.
3. Закон України «Про засади запобігання і протидії корупції». - Відомості Верховної Ради України (ВВР). - 2011. - № 40. - Ст. 404.
4. World Bank. 2006. Literature Survey on Corruption 2000-2005. PREM Public Sector Governance. [http://www1.worldbank.org/publicsector/anticorrupt/ACLit Survey, pdf](http://www1.worldbank.org/publicsector/anticorrupt/ACLitSurvey.pdf).
5. Scott, James. 1972. Comparative Political Corruption. Englewood Cliffs, NJ: Prentice-Hall.
6. World Bank. 2000. Anticorruption in Transition: A Contribution to the Policy Debate. Washington, DC: World Bank.
7. Коррупция и взятки [Електронний ресурс] // Режим доступа: <http://www.corruption.net.ua>
8. Гегель Г. Феменология духа. Философия истории / Георг Вильгельм Фридрих Гегель. - М.: Эксмо, 2007. - 880 с. - (Антология мысли).
9. Украина ежегодно теряет 20 млрд грн от коррупции [Електронний ресурс] // Режим доступа: <http://www.rbc.ua/rus/top/show/ukrainaezhagodno-teryaet-20-mlrd-grn-ot-korruptsii---yanukovich-27022013150100>
10. Схемы откатов в Украине. Коррупция при госзакупках: в карманы чиновников и связанных с ними коммерсантов уходят миллиарды бюджетных денег [Електронний ресурс] // Режим доступа: <http://advokatkyiv.com.ua/298>.
11. Kaufmann, Daniel, Aart Kraay, and Massimo Mastruzzi. 2005. Governance Matters N: Governance Indicators for 1996-2004. Washington, DC: World Bank Institute. <http://www.worldbank.org/wbi/governance/pubs/govmatters4.html>
12. Mauro, Paolo. 1995. «Corruption and Growth.» Quarterly Journal of Economics 110 (August): 681-712.
13. Knack, Stephen, and Philip Keefer. 1995. «Institutions and Economic Performance: Cross-Country Tests Using Alternative Institutional Measures.» Economics and Politics 7 (3): 207-227.
14. Wei, Shang-Jin. 2000. «How Taxing Is Corruption on International Investors?» Review of Economics and Statistics 82 (1): 1-11.
15. World Bank. 1997. World Development Report: The State in a Changing World. Washington, DC: World Bank.
16. Kaufmann, Daniel, Aart Kraay, and Pablo Zoido-Lobaton. 1999. «Governance Matters.» Policy Research Working Paper 2196, World Bank, Washington, DC.
17. Rodrik, Dani, and Arvind Subramanian. 2003. «The Primacy of Institutions.» Finance and Development 40 (2): 31-34.
18. Tanzi, Vito, and Hamid Davoodi. 2002. «Corruption, Public Investment, and Growth.» In Governance, Corruption, and Economic Performance, ed. G. Abed and S. Gupta, 280-299. Washington, DC: International Monetary Fund.

19. Gupta, Sanjiv, Hamid Davoodi, and Rosa Alonso-Terme. 2002. «Does Corruption Affect Income Inequality and Poverty?» In *Governance, Corruption, and Economic Performance*, ed. G. Abed and S. Gupta, pp. 458-486. Washington, DC: International Monetary Fund.
20. Gyimah-Brempong, Kwabena. 2002. «Corruption, Economic Growth, and Income Inequality in Africa.» *Economics of Governance* 3 (3): 183-209.
21. Johnston, Michael. 2001. «Measuring Corruption: Numbers versus Knowledge versus Understanding.» In *The Political Economy of Corruption*, ed. Arvind Jain, pp. 157-179. New York: Routledge Press.
22. Украина по уровню коррупции в 2012 г. поднялась со 152 на 144 место, - Transparency International [Электронный ресурс] // Режим доступа: <http://ru.wikinews.org/>

А.А. Кузнецов, Е.С. Арсентьева. Коррупция: борьба с социальной пандемией.-Статья.

В статье рассматриваются вопросы, связанные с состоянием коррупции в Украине. Предлагаются комплексные меры организационно-правового, информационного и иного характера, которые помогут оказать позитивную роль в минимизации коррупции в Украине.

Ключевые слова: коррупция; бюрократическая и административная коррупция, семейственность и покровительство; приватизация государства

A. Kuznetsov, H. Arsent'yeva Corruption: fight against social pandemic.-Article.

The article discusses issues related to sotoyaniyu corruption in Ukraine. Offers comprehensive measures of organizational, legal, informational and other haratera that will have a positive role in minimizing corruption in Ukraine.

Keywords: corruption; bureaucratic and administrative corruption, nepotism and protection; privatization of the state

УДК 349.222

Л.В. Котова
к.ю.н., доцент кафедры правознавства,
СНУ ім. В. Даля, м. Луганськ

**РОЗВИТОК ПРАВОВОЇ КАТЕГОРІЇ «ПРАЦІВНИК»
У СУЧАСНИХ УМОВАХ**

У статті проведено аналіз сучасних наукових поглядів, відповідних нормативно-правових актів щодо визначення поняття та змісту правової категорії «працівник». Визначено ознаки працівника як суб'єкта трудового права у сучасних умовах, співвіднесені поняття «працівник» і «найманий працівник» та виділенні види працівників у трудовому праві. Розроблено